

Punkki ihmisen tai lemmikkieläimen riesana

27.8.2025

Kesäaikaan luonto tarjoaa runsaasti kaunista katseltavaa ja mukavia elämyksiä, mutta korkeassa heinikossa, rantapensaikossa tai pellon pientareella liikuskeltaessa on kuitenkin hyvä muistaa, että kosteassa ympäristössä, jossa on runsaasti kasvillisuutta, vaanii ihmiselle terveysriskejä aiheuttava, verenhimoinen punkki. Se on pieni, hämähäkkieläimiin kuuluva niveljalkainen. Punkkeja eli puutiaisia esiintyy koko Suomessa pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta (THL, 2023). Pelkästään Suomessa on peräti 1500 eri punkkilajia. Niistä puutiainen ja taigapunkki levittävät borrelioosia ja puutiaisaivotulehdusta.

THL:n (2025a) mukaan laboratoriot ilmoittivat 2 490 borrelialöydöstä vuonna 2024. Määrä oli kasvanut hieman vuodesta 2023. Borreliatapauksia raportoitiin koko Suomessa, mutta korkein ilmaantuvuus oli Ahvenanmaalla. Myös puutiaisaivotulehdustapausten määrä oli lisääntynyt vuodesta 2023 vuoteen 2024 (THL, 2025b). Vuonna 2024 oli todettu 200 puutiaisaivotulehdustapausta. Edellisvuonna tapauksia oli ilmoitettu 160. Suomessa puutiaisaivotulehduksen riskialueet rajoittuivat rannikkoseuduille ja suurempien vesistöjen läheisyyteen.

Punkin purema

Punkin pureman jälki voi vaihdella ulkonäöltään jonkin verran. Useimmiten se näyttää rengasmaiselta kuviolta, jossa on punaiset reunat ja vaalea keskiosa. Puremajälki voi olla myös yhtenäinen, punoittava, ympyrämäinen alue. Nivusen alueella oleva puremajälki voi olla kuitenkin pitkulainen. Laajeneva, tasainen punoitus voi viitata siihen, että kyseessä on borreliatartunta. Se edellyttää pikaista hakeutumista lääkärin vastaanotolle, koska tartunta olisi tärkeä hoitaa varhaisessa vaiheessa antibiootilla.

Punkin purema voi aiheuttaa kutinaa. Se ei useinkaan aiheuta kipua, koska punkin syljen mukana erittyy puuduttavia aineita, minkä takia uhri ei aina tunne punkin kärsän väkäsiä sen imiessä verta. Punkin puremaa voikin olla vaikea erottaa muiden hyönteisten puremista, jos punkki on jo ehtinyt irrota iholta. Onneksi punkin purema ei tarkoita automaattisesti vakavaa sairastumista, sillä kaikki punkit eivät kanna puutiaisaivokuumevirusta tai borreliabakteeria.

Punkin nopea poistaminen vähentää merkittävästi riskiä sairastua borrelioosiin (THL, 2023). Se sujuu helpoiten ohutkärkisillä pinseteillä, joilla saadaan napakka ote läheltä ihoa. Punkin saa irti, kun sitä vetää ylöspäin suuntautuvalla liikkeellä hitaasti ja varovasti. Punkin irrottamisen jälkeen iho olisi hyvä puhdistaa desinfioivalla aineella. Mitä pidempään punkki on kiinnittyneenä iholla, sitä suurempi on borreliatartuntariski (THL, 2023). Riski tartunnan saamiseen nousee merkittävästi, jos punkki on ollut kiinnittyneenä ihoon yli 24 tuntia.

Lääkärin vastaanotolle on tarpeen hakeutua, jos punkin pureman jälkeen ilmenee leviävää ihottumaa, punoittava tai sinertävä, pehmeä hyvänlaatuinen kasvain iholla (lymfosytooma), flunssan kaltaisia oireita, kovaa päänsärkyä, niskajäykkyyttä, tasapainohäiriöitä tai halvausoireita.

Punkin pureman ehkäisy on mahdollista

Korkeassa heinikossa, rantaniityllä tai pellon pientareella liikuttaessa on hyvä käyttää pitkälahkeisia housuja, pitkähihaista puseroa tai takkia sekä kumisaappaita tai muita pitkävartisia kenkiä, sillä punkit viihtyvät hyvin kosteassa ympäristössä, jossa on runsaasti kasvillisuutta. Vaaleiden vaatteiden valinnasta on hyötyä luonnossa liikkuessa, sillä ne helpottavat tummien punkkien havaitsemista. Iholle levitettävistä hyönteiskarkotteista voi olla apua punkkien torjumiseksi. Lisäksi punkkitarkastuksia kannattaa tehdä vähintään kerran päivässä, jos liikkuu esimerkiksi heinikossa tai rantamaisemissa. Erityisesti kannattaa tarkastaa käsien ja jalkojen taivekohdat, kainalot sekä korvantaustat ja hiuspohja. Punkki voi löytyä jopa selästä. Verenhimoinen punkki on voinut löytää viltillä auringosta nauttivan kesälomalaisen tai mökkirannassa pienissä vaatteissa taapertavan lapsen. Punkki voi lähteä mukaan myös kesäistä kukkakimppua varten poimittavien kissankellojen tai päivänkakkaroiden mukana. Se saattaa matkata myös lemmikkieläimen turkissa sisätiloihin, joten heinikossa liikkuneelle lemmikkieläimelle on tarpeen suorittaa punkkitarkastus.

Borrelioosi

Oksin (2021) mukaan noin 10 000 suomalaista saa borrelioositartunnan vuosittain ja heistä noin puolet saa oireita. Kuitenkin Suomessa vain yksi viidestäkymmenestä tai sadasta punkinpuremasta johtaa borrelioosiin. Määrällisesti eniten borrelioosia todetaan elo–syyskuussa, mutta punkin pureman voi saada vielä loka-marraskuussa. Ixodes-suvun puutiaiset levittävät borreliaa, joka on spirokeettoihin kuuluva bakteeri (Borrelia burgdorferi) (THL, 2025). Se voi aiheuttaa borrelioosin, joka on infektiotauti.

Borrelioosia kutsutaan myös Lymen taudiksi (Shapiro, 2024). Zoonoositaudin itämisaika vaihtelee, ja aika punkin puremasta ensioireisiin voi olla 3–30 vuorokautta. Borrelioosiin liittyvä vaeltava punoitus (erythema migrans) alkaa muodostua useiden päivien, viikkojen tai jopa kuukausien kuluttua punkin puremasta. Yli 5

cm:n läpimittainen, laajentuva punotus yli viikon kuluttua puremasta on varma merkki varhaisvaiheen infektiosta (Oksi, 2021). Ihomuutoksesta käytetään termiä *härän silmä*, koska ihottuma muistuttaa maalitaulua, jossa keskellä on usein pistokohdan punoitus, sen ympärillä vaaleampi alue ja reunoilla laajeneva punainen alue (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021a).

Ihomuutosvaiheessa aloitettu antibioottihoito parantaa infektion lähes sataprosenttisesti (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021b). Myös pidemmälle edennyt sairaus paranee useimmiten antibioottihoidolla. Borrelioosin alkuvaiheessa hoitona käytetään amoksisilliinia kahden tai kolmen viikon kuurina. Jos sairastunut on allerginen penisilliinille, hänelle voidaan aloittaa hoidoksi doksisykliini. Alkuvaiheen jälkeen sairastuneella voi esiintyä iho-, nivel-, hermo-, sydän-, lihas- tai silmäoireita (Oksi, 2021). Lisäksi yksi tavallisimmista borrelioosin oireista on kasvohermohalvaus lapsilla ja nuorilla. Sairauden pitkittyessä voi kehittyä ikävä, pitkäaikainen, ihoa ohentava ja surkastuttava ihottumamuutos, akrodermatiitti, sormiin, kämmeniin tai varpaisiin (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021a).

Borrelioosi voi aiheuttaa oireita myös hermostossa tai tuki- ja liikuntaelimistössä (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021a). Tavallisia oireita ovat erilaiset paikkaa vaihtavat lihas- ja nivelkivut. Myöhemmin voi kehittyä myös nivelten tulehtumisen aiheuttamaa nivelturvotusta. Tyypillistä on isojen nivelten, polvien, lonkkien tai nilkkojen tulehtuminen. Tulehdus voi ilmetä yhdessä tai muutamassa nivelessä yhtä aikaa. Niveltulehdukset ovat taudinkuvaltaan aaltoilevia ja ne voivat olla toisinaan hyvin pitkäkestoisia. Borrelioosi voi aiheuttaa myös jännetuppitulehduksia, sydämen rytmihäiriötä tai silmätulehduksia.

Jos borreliabakteerit aiheuttavat oireita eri paikoissa elimistössä, on kyse sairauden levinneestä vaiheesta (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021a). Hermostoon levinnyttä neuroborrelioosia, joka ilmenee aivokalvojen tulehduksena, hermojuurten tulehduksena tai kasvohermohalvauksena, voidaan pitää borrelioosin levinneen vaiheen alkuna. Borrelian aiheuttamille hermojuuritulehduksille on tyypillistä voimakas kipu erityisesti öiseen aikaan sekä se, että oireisto vaihtaa parin viikon kuluttua paikkaa. Oire voi siirtyä esimerkiksi kädestä jalkaan tai jalasta toiseen jalkaan. Hermojuuritulehdus voi kuitenkin esiintyä myös vartalon alueella.

Puutiaisaivotulehdus

Puutiaisaivotulehdus (TBE) eli Kumlingen tauti tai puutiaisaivokuume on punkkien pureman välityksellä tarttuva virustauti, joka voi aiheuttaa pahimmillaan enkefaliitin eli aivotulehduksen (THL, 2025). Sen taudinkuva on yleensä kaksivaiheinen. Ensimmäisen vaiheen epämääräiset, flunssan kaltaiset oireet alkavat noin 7–28 päivän kuluessa punkin puremasta. Sen jälkeen oireet menevät ohi. Ensioireista noin parin viikon kuluttua osalle tartunnan saaneista ilmaantuu taudin toinen vaihe, johon kuuluvat korkea kuume sekä niskajäykkyys ja päänsärky. Osalla potilaista esiintyy vakavampia aivo- ja hermosto-oireita, esimerkiksi halvauksia, päänsärkyä, keskittymiskyvyn ja muistin heikentymistä, väsymystä, tunne-elämän häiriöitä ja vapinaa (Hytönen, Oksi, Sormunen & Vapalahti, 2021a). Ennakkoon otettu TBE-rokote ehkäisee noin 90 % puutiaisaivokuumetartunnoista.

TBE-virus tarttuu muutamassa minuutissa punkin syljestä jo pureman alkuvaiheessa (THL, 2025). Lisäksi punkkien varhaiset kehitysvaiheet, nymfit ja toukat, voivat levittää virusta. Niiden puremaa ei yleensä havaita.

Suomessa raportoidaan vuosittain noin 60–80 puutiaisaivotulehdustapausta (THL, 2023).

Lemmikkieläimet voivat tuoda turkissaan punkkeja sisätiloihin ja ne voivat siirtyä ihmiseen (THL, 2025). Baltian maissa ja Keski-Euroopassa tartuntoja on saatu myös lehmien, vuohien ja lampaiden pastöroimattomasta maidosta tai maitotuotteista. Lemmikin punkit ovat kuitenkin vain harvoin ihmisen infektion lähde (Oksi, 2021). Lemmikin ihosta irronnut punkki puree vain harvoin uudelleen, sen sijaan sen karvojen seassa liikkuvat kiinnittymättömät punkit voivat helposti siirtyä ihmisen iholle, jos lemmikki otetaan esimerkiksi samaan sänkyyn ihmisen kanssa. Usein punkin pureman voi saada lemmikkieläintä paijaava lapsi.

Lemmikkieläimen punkkitartunta

Yleensä koirat ja kissat eivät saa oireita borreliatartunnasta (Oksi, 2021). Tartunnan saaneista koirista sairastuu noin 5 % ja kissoista vielä harvempi. Lemmikkieläimellä voi epäillä borrelioosia, jos sillä ilmenee lämpöilyä ja se syö huonosti. Borrelioosin aiheuttama niveltulehdus voi saada lemmikin ontumaan, ja joskus lemmikillä voi ilmetä myös kasvohalvaus.

Lemmikkieläimille voi ostaa apteekista puutiaistartuntaa ehkäiseviä liuoksia tai sumutteita (Oksi, 2021). Useat niistä tappavat punkin vuorokauden kuluessa sen kiinnittymisestä turkkiin. Koirille karkotekäsittely on hyvä toistaa kuukausittain. Koirille on olemassa myös pantoja, jotka usean kuukauden ajan erittävät ainetta puutiaisia vastaan. Lisäksi niille voidaan antaa reseptillä saatavia, suun kautta annettavia purutabletteja. Koska minkään valmisteen vaikutus ei ole sataprosenttinen, on hyvä tarkistaa luonnossa liikkunut koira puutiaisten varalta joka ilta. Lisäksi koirille on olemassa myös borreliarokote, joka soveltuu yli 12 viikon ikäisille koirille.

Pohdintaa

Alkukesästä somessa käytiin aprikoivaa keskustelua siitä, miten ilmastonmuutos saattaa vaikuttaa punkin pureman aiheuttamien tautien esiintymiseen yhä pohjoisempana. THL:n (2023) mukaan lämpötilan nousu voi vaikuttaa siihen, kuinka tehokkaasti tautia välittävä loiseläin lisääntyy tai kuinka pitkän ajan vuodesta tauti on leviämiskykyinen. Lisäksi talven lumipeitteen paksuus voi vaikuttaa punkkien runsauteen seuraavana kesänä. Aikaisemmin punkin puremiin on varauduttu enemmän Ahvenanmaalla sekä Etelä-Suomessa, mutta tulevaisuudessa punkkeihin on syytä varautua myös Pohjois-Suomessa retkeillessä.

Etelä-Euroopan kesien muuttuessa yhä helteisemmiksi turistivirta kohdistunee tulevaisuudessa enemmän Suomen kauniin luonnon sekä raikkaamman ja viileämmän ilman houkuttelemana kotimaahamme. Koska turistit eivät todennäköisesti ole tietoisia Suomen korkeissa heinikoissa ja pellon pientareilla vaanivista punkeista, olisi tärkeää laatia heille selkeitä ohjeita punkkien aiheuttamien puremien ehkäisemiseksi.

Mari Salminen-Tuomaala
TtT, dosentti, yliopettaja, Kliininen asiantuntijuus
Seinäjoen ammattikorkeakoulu

mari.salminen-tuomaala@app-staging.seamk.hion.dev

Mari Salminen-Tuomaala on terveystieteiden tohtori, joka toimii kliinisen hoitotyön yliopettajana Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Hän on sosiaali- ja terveysalan ylempi AMK, Kliininen asiantuntijuus -tutkinnon YAMK-yliopettaja sekä Terveyden edistäminen ja hoitotyö -tutkimusohjelman vetäjä. Hän toimii myös dosenttina Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden terveystieteiden yksikössä (hoitotieteen dosentuuri).

Lähteet

Hytönen, J., Oksi, J., Sormunen, J., & Vapalahti, O. (2021a). Puutiaisaivokuumeen ja borrelioosin taudinkuvat. Kuka pelkää punkkia? Lääkärikirja Duodecim. Duodecim Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/kpp00005/puutiaisaivokuumeen-ja-borrelioosin-taudinkuvat

Hytönen, J., Oksi, J., Sormunen, J., & Vapalahti, O. (2021b). Puutiaisaivokuumeen ja borrelioosin hoito. Kuka pelkää punkkia? Lääkärikirja Duodecim. Duodecim Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/kpp00007

Oksi, J. (2021). Borrelioosi eli Lymen tauti. Lääkärikirja Duodecim. Duodecim Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00063/borrelioosi-eli-lymen-tauti

Shapiro, E. D. (2014). Lyme Disease. *The New England Journal of Medicine* 370(18), 1724-1731. DOI: 10.1056/NEJMcp1314325

THL. (2023). Borrelia. https://thl.fi/aiheet/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/borrelia

THL. (2023). Puutiaisaivotulehdus. https://thl.fi/aiheet/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/puutiaisaivotulehdus

THL. (2025a). Borrelioosin seuranta ja esiintyvyys Suomessa. https://thl.fi/aiheet/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/borrelia/borrelioosin-seuranta-ja-esiintyvyys-suomessa

THL. (2025b). Puutiaisaivotulehduksen esiintyvyys Suomessa. https://thl.fi/aiheet/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/puutiaisaivotulehdus/puutiaisaivotulehduksen-esiintyvyys-suomessa